

Dorota Kałuża*

MAŁŻEŃSTWA „NAPRAWCZE” W POWOJENNEJ POLSCIE

1. WPROWADZENIE

Małżeństwo tradycyjnie oznacza związek między kobietą i mężczyzną, prawnie lub społecznie usankcjonowany, który pociąga za sobą prawa i obowiązki. Związek ten zazwyczaj związany jest z wydawaniem na świat potomstwa i wychowywaniem go. Małżeństwo jest bowiem związkiem, na mocy którego zostaje nadane współmałżonkom prawo do współżycia seksualnego. W tradycji chrześcijańskiej uznaje się, iż tylko małżeństwo jest społecznie dopuszczalnym związkiem pozwalającym na utrzymywanie dwojgu dorosłych osób odmiennej płci długookresowych intymnych relacji, a urodzone w nim dziecko uznawane jest za najwyższą wartość.

Obecnie współżycie przed ślubem staje się normą obyczajową, a utrzymywanie „czystości przedmałżeńskiej” traktowanie jest jako zjawisko nietypowe. Pary, którym trafiła się „wpadka”, nie kwapią się do ślubu, gdyż ich środowisko i rodziny nie wywierają już tak silnej presji na legalizację związku, jak to miało miejsce jeszcze kilkanaście lat wcześniej. Z badań przeprowadzonych w ostatnim czasie¹ wynika, że poziom akceptacji społecznej dla alternatywnych form związków (m.in. kohabitacji² i samotnego macierzyństwa z wyboru) wzrósł. Kohabitację akceptuje ponad 80% dorosłych Polaków, natomiast samotne macierzyństwo z wyboru 30%³.

---

* Dr Dorota Kałuża, Zakład Demografii Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ E. Frątczak, *Postawy i zachowania rodzinne i prokreacyjne młodego i średniego pokolenia kobiet i mężczyzn w Polsce*, [w:] *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2001*, Warszawa 2003.

² Kohabitacja oznacza związek dwóch dorosłych osób zamieszkujących razem i utrzymujących intymne relacje. W odróżnieniu od małżeństwa, czyli związku zawartego w myśl przepisów prawa obowiązujących w danym kraju, nie pociąga ona za sobą w Polsce ani praw, ani obowiązków gwarantowanych prawem. Innym rodzajem związku nieformalnego jest związek typu LAT (*Living Apart Together*) oznaczający długotrwałą więź emocjonalną bez wspólnego zamieszkiwania.

³ K. Słany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego*, [w:] A. Kojder (red.), *Jedna Polska? Dawne i nowe różnicowania społeczne*, Kraków 2007.

Celem tego opracowania jest zapoznanie się ze skalą małżeństw „naprawczych”. Małżeństwo „naprawcze” oznacza związek wymuszony przez ciążę pozamałżeńską. Samo to pojęcie pochodzi ze średniowiecznego prawa kanonicznego, nakazującego mężczyźnie „naprawienie szkód”, zgodnie ze starofrancuską zasadą *qui fait l'enfant, il nourrit l'enfant*⁴. Prowadzi to do skrócenia się przeciętnego okresu jaki mija między zawarciem związku małżeńskiego a urodzeniem się pierwszego dziecka. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez analizę udziału małżeństw, które w danym roku kalendarzowym dochowały się potomstwa urodzonego w okresie pierwszych dziewięciu lub dwunastu miesięcy od momentu zawarcia ślubu. Wskaźnik ten pośrednio mówi nam, jaka jest skłonność do zawierania małżeństw, w przypadku poczęcia pozamałżeńskiego. Uzyskane wielkości tego wskaźnika oparte są na podejściu przekrojowym, a tym samym są zniekształcone przez łączenie informacji z dwóch różnych lat. Liczba urodzeń, jakie wystąpiły w danym roku kalendarzowym wśród związków formalnych o stażu małżeńskim krótszym niż 12 (9) miesięcy w momencie urodzin potomka, porównywana jest z liczbą zawartych w tym samym roku kalendarzowym małżeństw. Z definicji zatem – z uwagi na fakt, iż wspomniane urodzenia pochodzić mogą zarówno z małżeństw zawartych w tym samym roku kalendarzowym, jak i w roku poprzednim – w przypadku bardzo dużych zmian liczby zawieranych małżeństw z roku na rok wskaźnik ten może być zniekształcony.

Pamiętać należy, iż w przypadku zawarcia małżeństwa decyzja ta kształtowana jest pod wpływem wzorców społecznych, osobistych doświadczeń i indywidualnych potrzeb jednostki. Najogólniej motywy kierujące wyborem współmałżonka można podzielić na trzy grupy:

- emocjonalne (miłość, przyjaźń, satysfakcja seksualna),
- racjonalne (obawa przed samotnością, namowa rodziny, nieplanowana ciąża, potrzeba stabilizacji),
- instrumentalne (potrzeba dowartościowania własnej osoby, poprawa warunków życiowych, zaimponowanie innym).

W rzeczywistości na decyzję o zawarciu związku małżeńskiego ma wpływ kilka motywów równocześnie. Najczęściej są one ze sobą ściśle związane, co utrudnia wskazanie motywu decydującego o podjętej decyzji. W niniejszym opracowaniu – z uwagi na brak rzetelnych danych stanowiących bezpośredni miernik liczby małżeństw naprawczych – przyjęto, że urodzenie dziecka w pierwszych 12 (9) miesiącach trwania związku z dużym prawdopodobieństwem wskazuje na występowanie ciąży jako motywu składania ślubów małżeńskich.

Analiza zostanie rozpoczęta od przedstawienia danych z Narodowego Spisu Powszechnego z 1988 r., które odnoszą się do płodności kobiet w pięcioletnich

---

⁴ P. Szukalski, *Płodność i urodzenia pozamałżeńskie w Polsce*, „Prace Instytutu Ekonometrii i Statystyki UŁ” 2001, nr 132.

kohortach małżeńskich (od 1936 r. aż do 1985 r.), uwzględniając urodzenia przedmałżeńskie i małżeńskie⁵ w przekroju miasto-wieś. Następnie, w oparciu o dane dotyczące urodzeń pierwszych w okresie niespełna roku od zawarcia związku i liczby zawieranych małżeństw w danym roku, publikowane w *Rocznikach Demograficznych* wydawanych corocznie przez GUS, przedstawione zostaną zmiany zachodzące w poziomie badanego zjawiska w trakcie ostatnich dwudziestu lat (1985-2005).

Należy zaznaczyć, że na podstawie informacji o urodzeniach w trakcie pierwszego roku małżeństwa, możemy tylko z dużym prawdopodobieństwem domniemywać – opierając się na licznych badaniach – iż ciąża była rzeczywistym powodem zawarcia małżeństwa, gdyż dane publikowane przez GUS nie podają jaka część tych urodzeń to urodzenia przedwczesne, związane z komplikacjami medycznymi.

2. ZMIANY ZACHOWAŃ MATRYMONIALNYCH

W ciągu ostatnich dwudziestu lat obserwujemy zmniejszanie się skłonności do zawierania małżeństw w Polsce, przy jednoczesnym wzroście liczby separacji i rozwodów⁶. Polacy coraz rzadziej wstępują w formalne związki małżeńskie, częściej decydują się na życie w związkach nieformalnych (kohabitacyjnych i typu LAT) lub wybierają samotność.

Niektórzy badacze zachodzące w Polsce przeobrażenia we wzorcu zachowań matrymonialnych tłumaczą drugim przejściem demograficznym (Kotowska, 1999). Syndromem charakterystycznym dla okresu drugiego przejścia demograficznego jest m.in. późny wiek wstępowania w związki małżeńskie, relatywnie duża intensywność rozwodów oraz wysoki udział związków partnerskich. Inni zmiany w sferze małżeństwa tłumaczą, jako konsekwencję dostosowania się społeczeństwa do zmieniających się warunków ekonomicznych i społecznych

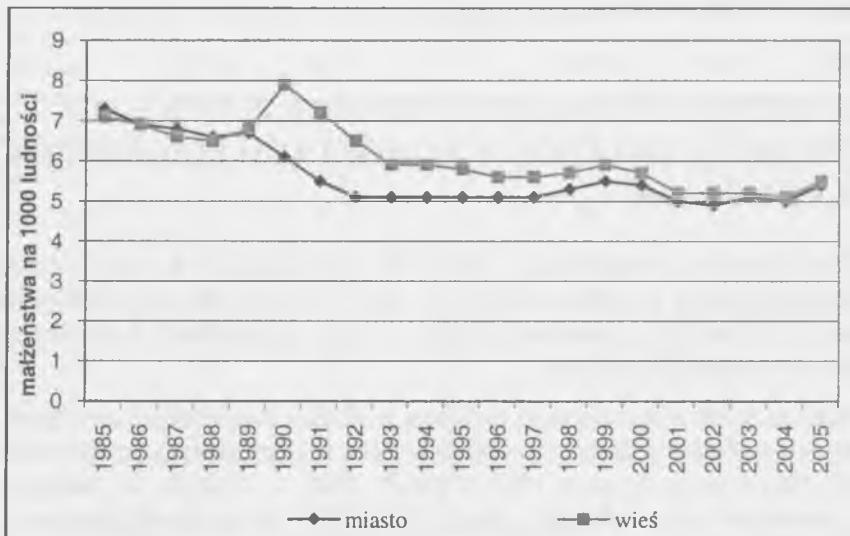
---

⁵ Podziału na urodzenia małżeńskie i pozamałżeńskie dokonuje urząd stanu cywilnego zgodnie ze stanem faktycznym – ustalonym na podstawie przepisu art. 62 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (ustawa z dnia 25 II 1964 r., Dz. U. 1964 r., Nr 9, poz. 59), który stanowi: Jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa, albo przed upływem 300 dni od jego ustania lub unieważnienia, domniemywa się, że pochodzi ono od męża matki. W razie zawarcia związku małżeńskiego przez rodziców dziecka po jego urodzeniu, ale przed sporządzeniem aktu urodzenia, akt ten sporządza się tak, jakby dziecko urodziło się po zawarciu małżeństwa (GUS, 2003: 151). Jeśli dziecko urodziło się przed zalegalizowaniem związku, wówczas mamy do czynienia z urodzeniem przedmałżeńskim.

⁶ Instytucja rozwodu istnieje w Polsce od 1946 r., zaś instytucja separacji została wprowadzona w grudniu 1999 roku. Różnica pomiędzy osobą separowaną a rozwiedzioną polega na tym, iż w przypadku separacji byli małżonkowie nie mają prawa do wstąpienia w kolejny związek małżeński, jak to mam miejsce w przypadku rozwodu.

w kraju. Prowadzone badania nad rodziną przez łódzkich socjologów i demografów⁷ wskazują, iż w latach 90. wzrosło znaczenie czynników finansowych w podejmowaniu decyzji matrymonialnej. Młodzi ludzie najczęściej odkładają decyzję o małżeństwie ze względu na sytuację na rynku pracy (niskie dochody i zagrożenie bezrobociem).

W latach 1985-2005 liczba zawieranych związków małżeńskich zmniejszała się z roku na rok przeciętnie o 2%. Odnotowany w 2005 r. współczynnik małżeństw⁸ był znacząco niższy niż dwadzieścia lat wcześniej (rys. 1). Malejąca skłonność do zawierania związków małżeńskich widoczna była zarówno na obszarach wiejskich, jak w miastach, przy czym w okresie transformacji społeczno-gospodarczej, początku lat 90. odnotowano istotne różnice między mieszkańcami wsi i miast. Na zachodzące zmiany szybciej reagowali mieszkańcy obszarów zurbanizowanych. Świadczy to o większym wpływie przeobrażeń społeczno-gospodarczych na procesy demograficzne w przypadku ludności obszarów miejskich.

Źródło: Opracowanie własne na podst. *Rocznik Demograficzny 2005*, Warszawa 2005.

RYC. 1 WSPÓLCZYNNIK MAŁŻEŃSTW W POLSCE W LATACH 1985-2005

W ostatnim roku objętym analizą (2005 r.) liczba zawieranych małżeństw wzrosła w stosunku do wcześniejszego roku o 7,9%. Obserwowany wzrost, wska-

⁷ W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski, *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Łódź 2004.

⁸ Wyrażony jako liczba nowo zawieranych małżeństw w przeliczeniu na 1000 ludności.

zuje, iż w związki małżeńskie zaczęły wstępować osoby urodzone w wyższych demograficznych lat 70. i 80., które do tej pory odraczały moment legalizacji związku.

Odkładanie momentu zmiany stanu cywilnego przez Polaków wpłynęło na wzrost wieku nowożeńców. W 1985 r. mediana wieku osób składających śluby małżeńskie wynosiła 22,2 lat dla kobiet i 25 lat w przypadku mężczyzn, a w 2005 r. odpowiednio 25 i 27 lat.

Wyraźnym symptomem przeobrażeń w sferze tworzenia się małżeństw jest spadek częstości ich zawierania niemal we wszystkich grupach wieku, zwłaszcza wśród nastolatków i osób bardzo młodych (15-19 i 20-24 lata), któremu towarzyszył wzrost odsetka urodzeń pozamałżeńskich, największy wśród nastolatków i młodych kobiet.

Uogólniając powyższe rozważania, można stwierdzić, że zachowania matrymonialne młodego pokolenia Polaków ewoluują w kierunku wzorca charakterystycznego dla krajów Europy Zachodniej⁹.

3. URODZENIA PIERWSZE W PRZECIĄGU ROKU OD ZAWARCIA ZWIĄZKU W KOHORTACH MAŁŻEŃSKICH Z LAT 1936-1985

Udział urodzeń małżeńskich – zwłaszcza pierwszych – w trakcie dwunastu pierwszych miesięcy trwania małżeństwa, może z dużym prawdopodobieństwem świadczyć, że poczęcie przedmałżeńskie w wielu przypadkach było przyczyną zawarcia związku małżeńskiego.

Chcąc przedstawić skalę tego zjawiska w długim horyzoncie czasowym, odwołam się do badania dzietności kobiet w Polsce, które zostało przeprowadzone podczas Narodowego Spisu z 1988 r. (NSP' 1988, s. 72-112). W badaniu tym wzięły udział kobiety urodzone w latach 1919-1973, kiedykolwiek zamężne. Dobór kobiet do próby był losowy i przebiegał w dwóch etapach. W pierwszym jednostkami losowania były obwody spisowe, a w drugim mieszkania. W wylosowanym mieszkaniu poddawano badaniu wszystkie kobiety kiedykolwiek zamężne poniżej 70. roku życia. Łącznie zostało przebadanych ponad 10,5 mln kobiet w wieku 15-69 lat, które stanowiły 1,04% populacji generalnej.

---

⁹ Zmniejsza się skłonności do formalizowania związków małżeńskich, decyzję o ślubie młodzi ludzie odkładają na późniejszy etap życia, wzrasta liczba związków kohabitacyjnych i typu LAT głównie wśród osób młodych (do 30. roku życia).

Badanie to dostarczyło wielu interesujących informacji odnośnie przebiegu płodności w różnych ujęciach i rodzajach analiz. Jednym z nich było badanie płodności w ujęciu wzdłużnym (według kohort małżeńskich – tzn. osób, które w danym roku kalendarzowym wstąpiły w związek małżeński).

Obserwując frakcje urodzeń małżeńskich w okresie niespełna roku od zawarcia małżeństwa w poszczególnych kohortach, można zauważyć systematyczny wzrost poczęć przedmałżeńskich (tabela 1).

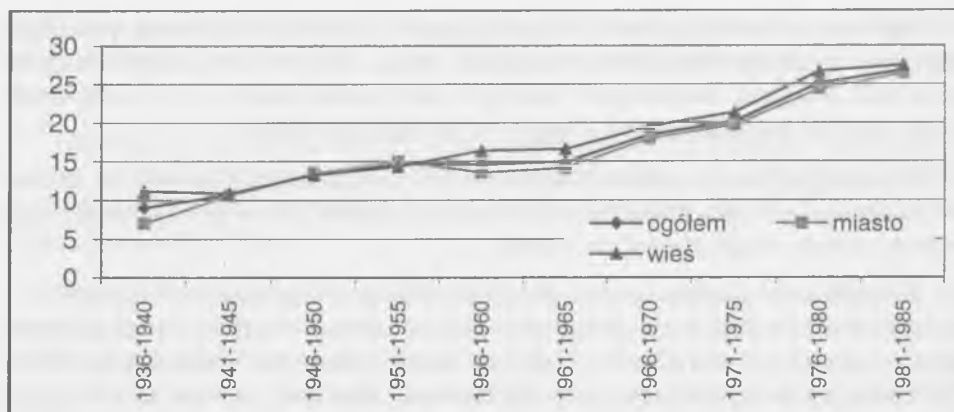
Początkowo, obserwowana w kolejnych kohortach małżeńskich skłonność – do zawierania małżeństw w przypadku zajścia kobiety w ciążę – charakteryzowała się powolnym wzrostem, począwszy zaś od kohort małżeńskich z lat 1971-1975 nastąpiło przyspieszenie tempa jej wzrostu. Kierunek tych zmian był jednaki dla obszarów wiejskich, jak i miejskich.

TABELA 1 UDZIAŁ MAŁŻEŃSTW, KTÓRE DOCZEKAŁY SIĘ URODZENIA PIERWSZEGO DZIECKA W TRAKCIE PIERWSZYCH 12 MIESIĘCY OD ŚLUBU LUB DZIECKA PRZEDMAŁŻEŃSKIEGO WEDŁUG KOHORT MAŁŻEŃSKICH Z LAT 1936-1985 (w %)

Kohorty małżeńskie	Ogółem	Miasto	Wieś	Ogółem	Miasto	Wieś
	% małżeństw ze stażem poniżej 1 roku			% przedmałżeńskich		
1936-1940	9,1	7,0	11,2	0,5	0,7	0,4
1941-1945	10,7	10,6	10,9	5,2	5,4	4,9
1946-1950	13,3	13,4	13,3	3,6	3,5	3,7
1951-1955	14,5	14,7	14,4	3,8	3,6	4,0
1956-1960	14,6	13,6	16,4	4,6	4,2	5,2
1961-1965	15,0	14,1	16,6	4,4	4,3	4,6
1966-1970	18,5	18,0	19,5	3,8	3,5	4,6
1971-1975	20,2	19,7	21,4	3,9	3,7	4,4
1976-1980	25,1	24,4	26,7	4,4	4,3	4,6
1981-1985	26,9	26,5	27,5	4,6	5,2	4,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Dzietność kobiet w Polsce*, NSP, Warszawa 1988, s. 27, s. 266-271.

Udział małżeństw, które doczekały się dziecka w trakcie pierwszego roku jego trwania, z reguły był wyższy na wsi niż w miastach (wyjątek stanowiły kohorty małżeńskie z lat 1936-1940 i 1981-1985). Największe dysproporcje między mieszkańcami wsi i miast w udziale urodzeń pierwszych w okresie roku trwania małżeństwa widoczne były w kohortach z lat 1956-1960 i 1961-1965. Różnice te świadczą o większym rygoryzmie obyczajowym mieszkańców wsi, związanym bezpośrednio z poziomem religijności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Dzietność kobiet w Polsce*, NSP, Warszawa 1988, s. 27, s. 266-271.

RYСУNEK 2 FRAKCJA MAŁŻEŃSTW, KTÓRE DOCZEKAŁY SIĘ URODZENIA PIERWSZEGO DZIECKA W TRAKCIE ROKU OD ZAWARCIA ZWIĄZKU WEDŁUG KOHORT MAŁŻEŃSKICH

W przypadku urodzeń przedmałżeńskich, udział par, którym urodziło się pierwsze dziecko przed zawarciem związku był niewielki (zob. tabela 1). Niższe wartości wskaźnika występowały na ogół wśród kohort małżeńskich na wsi niż w miastach (wyjątek kohorta małżeńska z lat 1966-1970).

Wzrost odsetka pierwszych urodzeń, które dokonały się w trakcie roku od zawarcia ślubu, utrzymywanie się na względnie niskim poziomie frakcji urodzeń przedmałżeńskich oraz niski w tym okresie udział urodzeń pozamałżeńskich (4-6%) wskazują, iż w analizowanym okresie (w większości przypadków) z poczęciem dziecka w stanie wolnym wiązało się zawarcie związku małżeńskiego. Chęć legalizacji związku wynikała z obowiązujących norm społecznych silnie związanych z nauką Kościoła Katolickiego, głoszącego zachowanie „czystości przedmałżeńskiej”. Z upływem czasu, widoczna jest liberalizacja zachowań seksualnych. Wśród analizowanych kohort małżeńskich wzrasta udział par, które rozpoczynają życie seksualne przed ślubem. Rozluźnienie zachowań w sferze seksualnej dotyczyło zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Pomimo tych zmian społeczeństwo polskie charakteryzowało się wysoką skłonnością do zawierania tzw. małżeństw „naprawczych”, mających na celu zdjęcie z dziecka piętna „bękarta”. Sprzyjała temu „socjalistyczna obyczajowość” epoki Gomułkowskiej, odznaczająca się „rygorem moralnym”¹⁰. Ponadto ówczesna sytuacja gospodarcza stawiała samotnie wychowującą matkę w zdecydowanie gorszej sytuacji ekonomicznej.

¹⁰ P. Szukalski, *Płodność i urodzenia pozamałżeńskie w Polsce*, „Prace Instytutu Ekonometrii i Statystyki UE” 2001, nr 132.

4. ZMIANY W SKŁONNOŚCI DO ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW, W PRZYPADKU POCZĘCIA POZAMAŁŻEŃSKIEGO W LATACH 1985-2005

W połowie lat osiemdziesiątych XX w. ponad 46% dzieci rodziło się w okresie pozwalającym przypuszczać, iż ciąża nie była skutkiem, lecz ważnym powodem legalizacji związku, tzw. małżeństwa „naprawczego”.

Obecnie urodzenia pierwsze, w czasie niespełna roku od zawarcia związku, stanowią 33,6% wszystkich urodzeń pierwszych w małżeństwie (2005 r.). Zdecydowana większość urodzeń (około 80%) w trakcie pierwszego roku małżeństwa to urodzenia w pierwszych dziewięciu miesięcy jego trwania¹¹.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych mieliśmy jeszcze do czynienia z utrzymywaniem się wysokiej skłonności do zawierania małżeństw w przypadku poczęcia przedmałżeńskiego. W latach 1985-1988 udział małżeństw, którym urodziło się dziecko w przeciągu roku od jego zawarcia, kształtował się na średnim poziomie 51,5% (tabela 2).

W kolejnych latach 1989-1991 nastąpił wzrost tego odsetka do poziomu 54%. Wzrost ten przypada na początkowy okres przemian społeczno-gospodarczych w naszym kraju, które nie pozostały bez wpływu na zmiany zachowań matrymonialnych. Zachodzące wówczas zmiany polityczne i gospodarcze spowodowały wzrost nierówności społecznych i masowe bezrobocie.

Następne lata charakteryzowały się systematycznym spadkiem omawianego wskaźnika do poziomu 31,36% w 2005 r. W całym analizowanym okresie udział urodzeń w trakcie pierwszego roku trwania małżeństwa był wyższy na wsi średnio o około 10 pkt. proc. w stosunku do obszarów miejskich. Różnice w skłonności do zawierania małżeństw w przypadku ciąży przedmałżeńskiej wynikały, z jednej strony, z wyższej skłonności kobiet wiejskich do zawierania związków małżeńskich, z drugiej wiązały się z większym rygorem obyczajowym mieszkańców wsi, wynikającym z przywiązania do tradycyjnej formy rodziny kształtowanej przez wieki prawami i obyczajami Kościoła Katolickiego.

---

¹¹ Dane pozwalające określić liczbę urodzeń w trakcie pierwszych 9 miesięcy po legalizacji związku publikowane są począwszy od 1989 r.

TABELA 2. FRAKCJA MAŁŻEŃSTW, KTÓRE DOCZEKAŁY SIĘ URODZENIA PIERWSZEGO DZIECKA W TRAKCIE ROKU OD ZAWARCIA ZWIĄZKU W LATACH 1985-2005

Lata	Urodzenia w ciągu roku			Urodzenia w trakcie 9 miesięcy		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
1985	51,51	46,69	58,70			
1986	51,87	46,99	59,09			
1987	51,57	46,09	59,89			
1988	50,88	45,41	59,28			
1989	48,32	42,67	57,12	36,22	32,85	41,46
1990	49,62	47,91	51,72	37,59	37,26	37,99
1991	54,05	51,69	56,94	40,90	40,30	41,63
1992	52,19	49,36	55,72	39,64	38,73	40,77
1993	49,87	45,85	55,32	38,47	36,47	41,17
1994	47,83	44,62	52,26	37,68	36,35	39,51
1995	44,03	40,77	48,61	34,57	33,03	36,74
1996	44,48	40,46	50,31	35,28	33,06	38,50
1997	42,56	38,57	48,39	34,12	31,75	37,58
1998	40,85	36,95	46,66	33,09	30,64	36,75
1999	38,02	34,16	43,85	31,00	28,43	34,89
2000	38,94	34,94	45,10	31,66	28,89	35,94
2001	38,59	34,83	44,38	31,54	28,89	35,62
2002	35,82	31,94	41,74	29,53	26,66	33,90
2003	34,32	30,65	39,99	28,05	25,19	32,49
2004	34,22	30,73	39,61	27,75	24,99	32,01
2005	31,36	28,11	36,39	25,39	22,80	29,38

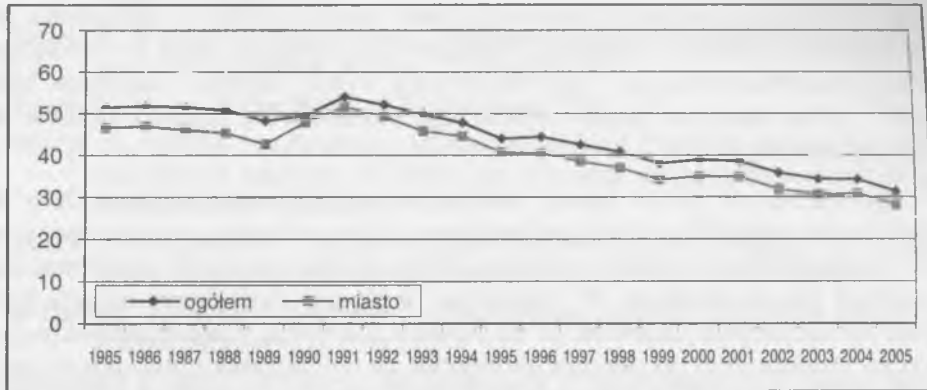
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczników demograficznych* z analizowanego okresu.

Mimo istniejących różnic, kierunek zmian – zarówno na wsi, jak i w mieście – jest taki sam (rys. 3).

Zdecydowanie lepszym wskaźnikiem częstości małżeństw „naprawczych” jest udział małżeństw, które doczekały się potomstwa w trakcie pierwszych dziewięciu miesięcy trwania związku. Wartości tego wskaźnika charakteryzują się taką samą tendencją, jak omówione wcześniej zmiany udziału małżeństw, które doczekały się dziecka w przeciągu dwunastu miesięcy od zawarcia związku (rys. 4). W 1989 r. wartość omawianego wskaźnika wynosiła 36,22% i na przestrzeni lat, zmniejszył się do poziomu 22,8% w 2005 r.

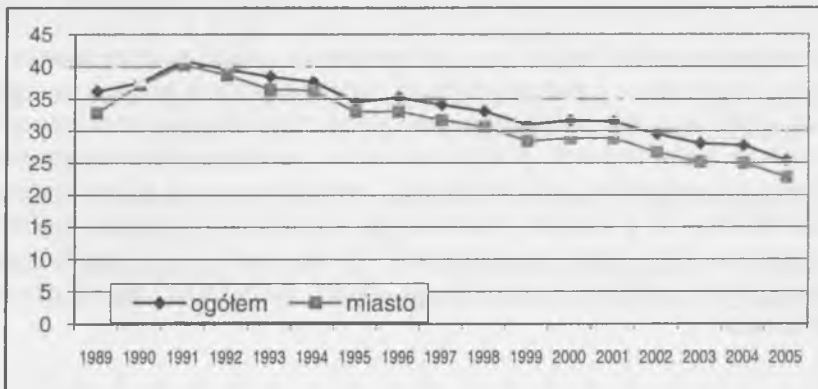
W całym okresie, odnośnie do którego dysponujemy danymi (1989-2005), udział małżeństw, którym urodziło się dziecko w trakcie pierwszych dziewięciu

miesiący trwania małżeństwa był wyższy na wsi niż w miastach, a z biegiem lat różnice te zaczęły się pogłębiać. Dysproporcje te odzwierciedlają – jak już wspomniano – utrzymujące się różnice mentalne między tymi obszarami.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczników demograficznych* w analizowanego okresu.

RYSUNEK 3. FRAKCJA MAŁŻEŃSTW, KTÓRE DOCZEKAŁY SIĘ URODZENIA PIERWSZEGO DZIECKA W TRAKCIE ROKU OD ZAWARCIA ZWIĄZKU W LATACH 1985-2005

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczników demograficznych* w analizowanego okresu.

RYSUNEK 4. FRAKCJA MAŁŻEŃSTW, KTÓRE DOCZEKAŁY SIĘ PIERWSZEGO DZIECKA W TRAKCIE PIERWSZYCH 9 MIESIĘCY OD ZAWARCIA ZWIĄZKU W LATACH 1989-2005

5. PODSUMOWANIE

Badania empiryczne, odnoszące się do motywacji zawierania związków małżeńskich, wskazują, że wśród osób biorących ślub w latach 70. i 80. świadomość ciąży w wielu przypadkach stanowiła główny motyw zawarcia małżeństwa lub przyspieszała legalizację związku. Powodem do szybkiego ślubu w wyniku poczęcia przedmałżeńskiego – jak wskazywały wyniki badania małżeństw łódzkich¹² – była presja ze strony najbliższego otoczenia, by dziecko urodziło się w pełnej rodzinie.

Zachodzące w Polsce zmiany obyczajowe w XX wieku, doprowadziły do rozluźnienia związków między małżeństwem a sferą seksualną, co w konsekwencji doprowadziło do wzrostu poziomu akceptacji dla związków nieformalnych i urodzeń pozamałżeńskich. W przeszłości urodzenie nieślubnego dziecka było przez społeczeństwo uznawane za niemoralne, zaś wieść o pozamałżeńskim poczęciu, w większości przypadków prowadziła do wymuszenia przez rodziny małżeństwa. Powodowało to skracanie się okresu pomiędzy zawarciem ślubu a urodzeniem pierwszego dziecka. W ostatniej dekadzie dwudziestego wieku sytuacja uległa zmianie. Spojrzenie na kwestie związków pomiędzy seksem, prokreacją a małżeństwem zmieniło się. Obecnie bardziej akceptowalne stało się zamieszkiwanie razem i współżycie seksualne partnerów mających zamiar założyć rodzinę. Zanikają tradycyjne formuły oświadczyn i zaręczyn, a rodzice coraz częściej słyszą, jedynie na krótko przed ceremonią ślubu, stwierdzenie „chcemy się pobrać”.

Jak wskazuje wiele badań¹³, w społeczeństwie polskim, a zwłaszcza wśród młodzieży, małżeństwo i rodzina zajmują nadal najwyższą pozycję w hierarchii wartości, mimo wysokiej aprobaty (ponad 80%) członków naszego społeczeństwa dla związków nieformalnych. Należy zaznaczyć, iż niejednokrotnie aprobatą dla nieformalnych związków (np. kohabitacji, związków typu LAT) udzielana jest pod warunkiem, że z czasem przekształcą się one w formalne małżeństwo, w szczególności gdy pojawi się dziecko¹⁴. Wskazywało by, iż część związków kohabitacyjnych, w których pojawiły się dzieci, przekształca się w przyszłości w małżeństwa.

---

¹² M. Potoczna, *Uwarunkowania decyzji matrymonialnych*, [w:] W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Łódź 2004.

¹³ m.in. R. Doniec, *Rodzina wielkiego miasta. Przemiany społeczno-moralne rodziny w świadomości trzech pokoleń*, Kraków 2001; F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.

¹⁴ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002.

LITERATURA:

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydaw. UJ, Kraków 2002.
- Chwalba A. (red.), *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*, PWN, Warszawa 2005.
- Doniec R., *Rodzina wielkiego miasta. Przemiany społeczno-moralne rodziny w świadomości trzech pokoleń*, Wydaw. UJ, Kraków 2001.
- Dzietność kobiet w Polsce*, NSP, GUS, Warszawa 1988.
- Frątczak E., *Postawy i zachowania rodzinne i prokreacyjne młodego i średniego pokolenia kobiet i mężczyzn w Polsce*, [w:] *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2001*, RRL, Warszawa 2003.
- Janicka I., *Wiek partnerów a ich motywacja do małżeństwa*, [w:] J. Trepala (red.), *Rozwijający się człowiek w zmieniającym się świecie*, WSP, Bydgoszcz 1995.
- Janiszewska A., *Dobór przestrzenny i demograficzno-społeczny małżeństw zawieranych w Łodzi*, Wydaw. UŁ, Łódź 2007.
- Kotowska I. E. (red.), *Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego*, OW SGH, Warszawa 1999.
- Łaciak B., *Aspiracje i plany na przyszłość młodych kobiet*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobieta w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?*, ISP, Warszawa 2002.
- NSP 1988, *Dzietność kobiet w Polsce*, GUS, Warszawa 1988.
- Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków 2002.
- Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego*, [w:] A. Kojder (red.), *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne*, WAM, PAN, Kraków 2007.
- Potoczna M., *Uwarunkowania decyzji matrymonialnych*, [w:] W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Wydaw. UŁ, Łódź 2004.
- Szukalski P., *Płodność i urodzenia pozamałżeńskie w Polsce*, „Prace Instytutu Ekonometrii i Statystyki UŁ” 2001, nr 132.
- Szukalski P., *Kohabitacja w Polsce*, [w:] W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Wydaw. UŁ, Łódź 2004.